

AZ ELSŐ KÖZOKTATÁSÜGYI ÁLLAMTITKÁR

Beszélgetés Felszeghy Ödönnel

– Nagyszebenben születtem, vegyes házasságból. Édesapám régi magyar család sarja, édesanyám pedig az erdélyi románság egyik előkelő családjának volt a gyermeke. Édesapám szülei, nagyszülei és dédszülei demokratikus felfogásukról tettek tanúbizonyságot, a 48-as forradalom és az azt megelőző idők folyamán, vissza egészen a napóleoni háborúkig, amelyekben egyik családtagunk a magyar inszurgensek egyik generálisa volt. Édesanyám édesapja Neagoe néven a román görög katolikus nemesek közé tartozott, Alexandru Șterca-Șuluri püspöknek, az Astra első elnökének volt unokaöccse. Édesanyám a helyzetét megillető jó nevelést kapta, francia nyelvtanításból tartotta fenn magát, miután a nagyapám a vagyonát elvesztette, és Gheorghe Dima, neves román muzikusnak volt a tanítványa. Kitűnően zongorázott, hangversenyeket is adott mindaddig, amíg a családi gondok, a felnevelendő hat gyerek ebben meg nem akadályozták. Bennünket első naptól fogva, miután magyar ember felesége lett, magyarnak nevelt, és ettől mi nem is tértünk el. Ellensúlyozta a magyar öntudatot bennünk édesapánk demokratikus felfogása, aki kezdettől fogva az emberek egyenlő elbírálására nevelt. Otthon magyarul beszélünk, édesanyám nagyon jól megtanult magyarul, lehetetlen volt azonban Szebenben a román és német nyelv-

Demeter János felolvassa a szövetség 21 pontba foglalt kívánságlistáját, melyet a Groza-kormánynek előterjesztettek: „A romániai magyarság autonóm kulturális fejlődésének biztosítására a memorandum külön magyar kultúrtaács felállítását javasolja, amely csak az általános állami érdek és a politikai irányítás szempontjából volna alárendelve a közoktatásügyi minisztériumnak. Az

vet játszópajtásainktól meg nem tanulni. Az első világháború befejezése engem II. gimnazista tanulóként ért. Nagyszebenben megszűnt a volt állami fiúgimnázium, annak örökét a Gheorghe Lazăr Líceum vette át. Édesapám még két évig a Terézianumban működő polgári iskolába adott, hogy a magyar nyelvet helyesen sajátítsam el és ne felejtsem el, azután pedig, szakítva az összes magyar ismerősök által felkarolt módszerrel, egyszerű anyagi okokból, valamint a helyzetet mérlegelve, beiratott a Liceul Gheorghe Lazăr-ba. A román nyelvtudásom nem volt még annyira tökéletes, hogy az iskolában kivívott első helyezemet megtartsam, de egy intővel megúsztam az átkapcsolást az V. osztályban, a VII. osztályt pedig már mint kitüntetett jó tanuló végeztem, és 1925-ben érettségiztem a baccalaureatus módszer szerint, az elsők közt tettem le. A régi főgimnáziumbeli, valamint a Gheorghe Lazăr Líceum-beli volt osztálytársaimmal a legjobb barátságot tartottam fenn, kiváló barátaim voltak mindkét részről, akiknek legnagyobb részt már fájlalmon kell elvesztését, mert többen elhaláloztak. A Ferdinánd Egyetem vegyészmérnöki karának elvégzése után, nem hallgatva professzoraim, Gh. Spacu és Murgulescu tanácsára, akik azért, hogy megtarthassanak a tanszéken, felajánlottak egy akkor megüresedett adminisztratív állást (az adminisztrációtól való irtózásom megakadályozott abban, hogy ezt elfoglaljам, és már akkor az egyetemi státusba jussak), Déván maradtam rendes tanárként. Ott működtem 1930-tól 1940-ig, a román gimnáziumban románul adtam elő, a munkámmal

● GYORSLAPOZÓ

MNSZ részletezi a továbbiakban a romániai magyarság kulturális kívánságait, így a Kolozsvárt működő önálló magyar egyetem megtartását és a régóta kívánt és a Székelyföld különleges kívánalmainak megfelelő műegyetem felállítását. A memorandum biztosítani kívánja demokratikus magyar szakemberek külföldről való meghívását is, leszögezvén, hogy az erdélyi magyar tudomány

meg voltam elégedve. Feltétlenül szeretném kihangsúlyozni, hogy a mostani irányelvet, mely a gyakorlatot az oktatással összekapcsolja, én már akkor igyekeztem alkalmazni és megvalósítani, amennyiben a dévai Decebal Líceumban abban az időben sehol nem alkalmazott gyakorlatokat vezettem be a diákjaimnak. Ezeket hazulról hozott vagy bármi más úton beszerzett anyagokból a legkülönbözőbb készülékeket állították össze, tervezték is, és az év végi kiállításokon bemutatták szüleiknek.

– *Dévának volt-e magyar lakossága és iskolája akkoriban?*

– Déván akkor az őslakosok között is sok volt a magyar és létezett egy kétezres lélekszámú csángótelep, számukra egy katolikus és egy református elemi iskola maradt fenn. A hozzám közelebb lévő református iskola tanítójával, Ercse Miklóssal örök barátságba jutottam, együtt egy tanszersorozatot készítettünk a kisebbségi iskolák számára. Ugyanis akkor rendeletet hoztak, mely szerint az iskola, amelynek fizikai eszközei bemutatásra nem elegendők, elveszítheti nyilvánossági jogát. Ezeket a Felszeghy–Ercse-féle taneszközöket, amelyeket a Breckner dévai cég útján szerezhettek be, több száz iskola vásárolta meg. Voltak benne elég érdekes megoldások. Később amikor a minisztériumba kerültem, megkíséréltem már az első időkben megvalósítani ugyanezt, most már nemcsak a kisebbségi iskolák számára.

és művészet fejlesztésével a magyarság hathatóan elő kívánja segíteni a német fasiszta politika következtében egymásra uszított Duna völgyi népek megbékélését. (...) Nagy Géza tanár a tanítók és tanárok bizonytalan helyzetét tárta fel és segítséget kívánt a dél-erdélyi magyar iskolák számára.” (V. – márc. 22.) ● Meghalt Roosevelt amerikai elnök (V. – ápr. 14.) ● Miskolczi Dezső rek-

– *Mesélte, hogy 1940–44 között a kolozsvári tanítóképzőben tanított.*

– Igen, külön felkérésre román nyelvet is. Szívességéből, mivel a tantestület egyik románul legjobban tudó tagja voltam. Néhány meg nem értő szülő megbotránkozására a román nyelvtanítást komolyan is vettem, meggyőződve lévén arról, hogy a két nemzetiség összebékülésének, egymás irodalmi, tudományos kincseinek megismerése lehetetlen anélkül, hogy a nyelvünket kölcsönösen meg ne tanuljuk. A tanítóképzőben ugyanazokkal az oktatási módszerekkel folytattam a munkát, a fiú-tanítóképzőben hangzatosabb eredménnyel, mint a tanítónőképzőben. Itt is, ott is akadtak azonban követőim akik a fizikát, kémiát megszerették és képzős növendékeim közül is – miután a demokráciában már nem voltak áthághatatlan válaszfalak a képzőt és liceumot végzett diákok között – többen is lettek mérnökök, orvosok, s így a dévaiakkal együtt számos kiváló nevet idézhetnék azok közül, akik számára én mutattam meg az utat az egzakt tudományok művelése, a mérnöki, az orvosi, a biológusi életpálya felé.

– *Közéleti szereplését mikor kezdte?*

– 1945-ben az állami tanítóképző intézet igazgatójaként szervezési ügyekkel is kénytelen voltam foglalkozni. Rögtön beléptem az MNSZ-be. Az akkor megalakult MNSZ és a párt jelölt az államtitkári posztra.

– *Ön tulajdonképpen az MNSZ 1946. júniusában megtartott*

● GYORSLAPOZÓ

tor Petrovics Emil rektort köszöntő április 11-i beszédéből: „A magyar egyetem azért maradt Kolozsváron, mert az erdélyi magyarság szempontjából szükségesnek tartotta, hogy Erdélynek a román egyetem mellett különálló magyar egyeteme legyen, és azt az itteni továbbműködésével látta biztosíthatónak. Elhatározásában Kolozsvár szellemi és testi munkásságának határozott kérésén

székelyudvarhelyi kongresszusának és az augusztus 5–7-én lefolyt országos tanügyi értekezletnek a mandátumával ment föl a minisztériumba. 1946. október 8-án nevezték ki a tanügyminisztériumba vezértitkárnak (államtitkár), többek közt a kongresszusi határozati javaslatban foglalt kérés alapján. Ott hangzott el a végrehajtó bizottsági jelentésben, hogy a már 2300 hallgatóval működő Bolyai Tudományegyetem és a hetekkel azelőtt törvényileg is jóváhagyott Zene- és Színművészeti Főiskola mellé műegyetemet, villamos- és gépész almérnöki, valamint bányászati intézetet, mezőgazdasági főiskolát kell még felállítani. Létezett 1680 felekezeti és állami népiskola és 127 középiskola. Rendelet jelent volt meg arról, hogy ahol 20 iskolaköteles magyar gyerek van, ott állami iskolát lehet nyitni, a kongresszus kérte, hogy ahol ennél kevesebb a gyerek, ott több falu számára központi fekvésű, akár osztatlan iskolát hozzanak létre. Megoldásra váró kérdések voltak még a tanfelügyelőségek, a tanárok besorolásának, az épületelosztásnak a kérdései, szakközépiskolákat kellett még létesíteni, csupán 6 tanonciskolának volt működési engedélye. Szóba jött a népfőiskolák, az óvodák, a tankönyvbizottságok (az új tankönyveket kellett megírni), a különböző minisztériumok hatáskörébe tartozó iskolák megfelelő alsó-, közép- és felsőfokú magyar igazgatási szerveinek a kiépítése, a nemzetiségi oktatástörvény, az egyetemi diákokthonok kérdése. Egyszóval, egy ígéretes fejlődés kiteljesedéséről, a mindenfokú iskolahálózat teljes kiépítéséről volt szó.

kívül döntően befolyásolta az is, hogy, ismerve a Szövetséges Hatalmak felfogását és a SZU nemzetiségi politikáját, bizonyosra vette, hogy a Hatalmak nem fognak hozzájárulni a kolozsvári magyar egyetemmel kapcsolatban olyan helyzet kialakulásához, amely ellentétben áll az emberi jogokkal és a népek önrendelkezési jogával, amelynek az egész emberiség részére való megmenté-

– 1946-ban közvetlenül a választások előtt kaptam azt a megbízást, hogy jelentkezsem a minisztériumban a megfelelő iratokkal, amelyeket számomra kiállítottak.

– *Azelőtt államtitkári beosztású képviselője a magyar tanügynek nem volt. Ki foglalkozott mégis a szervezéssel?*

– Azelőtt Nagy Géza. Az első kezdeményező ő volt, aki Hadházy Sándorral felment Bukarestbe, ott feltárták a magyar iskolahálózat problémáit, és Hadházy Sándort ezen ismertetés alapján kinevezték a magyar tanügyek főigazgatójává: inspector general pentru școlile cu limba de predare maghiară.¹ Ahogy az egyik minisztériumi igazgató némi iróniával megjegyezte: „Domnu’ Hadházy, este inspector regnicolar pentru învățământul maghiar,”² tehát az egész királyságra kiterjedően. Azonban Kolozsvárról nem lehetett átfogni az összes magyar iskolák problémáit, már területileg sem, és ezért került sor később Erdélyi Gyula kinevezésére Brassóba, a második tankerület élére. Engem 1946 októberében elég mostoha körülmények között neveztek ki. Nevezetesen a kolozsvári tanári fizetéssel, nem államtitkári fizetéssel, mert mind a három államtitkári állás be volt töltve, és az én adminisztratív ügytelenségem miatt, pontosan az infláció esztendejében tanári fizetésből éltem, elég nyomorultan. Ugyanakkor megfelelő helyiséget sem kaptam, hanem egy feljáratból alakítottak át nekünk egy szobát. Később az akkori tanügyi miniszter és szocdem vezető, Ștefan Voitec és Miron Niculescu, aki a Tudományos Akadémia elnökeként halt

● GYORSLAPOZÓ

séért a Szövetséges Hatalmak a háború rendkívüli áldozatát vállalták. A Vörös Hadsereg Parancsnokságának felhatalmazása alapján 1944. okt. 11-e óta zavartalanul működő egyetemünk tanácsa, autonómiája keretén belül, azonnal megtette mindazokat az intézkedéseket, amelyeket az új idők szelleme és célkitűzései előírnak. Így többek között eltörölt a faji és nemzetiségi elnyomás jellegé-

meg, látva azt, hogy bennünk tényleg barátokra találtak, gondoskodtak egy jobb helyiségről számunkra és adtak személyzetet is.

– *Hányan voltak Önök?*

– A magyar ügyekkel akkor Jenei Dezső, Takács Pali, Ruzsa István stb. foglalkoztak. Papp Imre volt állandóan velem, a többiek rendre töltötték be az úgynevezett kabinetfőnöki állást. Háromnál többen sosem voltak.

– *Milyen főbb kérdésekkel kellett megbirkózni, mire a legkönnyebb visszaemlékeznie?*

– Mindjárt a kezdet kezdetén, még a kinevezés előtt, az a feladat jutott osztályrészemül, hogy rendezzem a magyar tanerők, elsősorban a középiskolai tanárok véglegesítésének és rendes tanárként való kinevezésének az ügyét. A felekezeti tanárok ugyanis hosszú esztendőkön keresztül csak elvétve voltak képesek a kapacitáta, vagyis képesítő (véglegesítő) vizsgának megfelelni a háború előtt. Ezt nem minden évben rendezték meg, és a feladata az volt, hogy az időközben megürült állásokra a megfelelő legjobbakat válassza ki. Amikor én 1931-ben lettem, 101-en jelentkeztünk, és csak 21 tette le a sikert. A sikerrel vizsgázottakkal szemben az államnak fenállott az elhelyezési kötelezettsége, demokratikus módon, az érdemjegyek sorrendjében választott állásokra. Természetesen a magyar felekezeti tanárok ezt a vizsgát nem tehették le, nem voltak versenyképesek, és nem is helyeztek elegendő súlyt rá azért, mert a felekezeti iskolák nem is ragaszkodtak ahhoz, hogy a vizsgát lete-

vel bíró minden korábbi szabályt, lehetővé tette az érettségi bizonyítvánnyal nem bíró ifjak beiratkozását, a tandíjkedvezmények elnyerésének lehetőségét kiterjesztette és általában minden intézkedésével a demokratikus kormányzati gondolat megvalósítását igyekezett szolgálni. Már a győztesen bevonuló Vörös Hadsereg parancsnoksága előtt kifejeztük ama meggyőződésünket, hogy Er-

gye az, aki kineveztek. A nyomorúságos fizetés járt nekik egyképp, ha letették, ha nem. Mi tehát azon vettük észre magunkat, hogy amikor a magyar iskoláztatást az állam átvette, és kijelentette, hogy hajlandó az összes tanárok fizetését folyósítani, abban a magyar tanárok túlnyomó többsége csak helyettesi fizetést és kinevezést kapott még 45-ben és 46 elején is. Sokan úgy fogták fel a dolgot, hogy ezt a vizsgát letettnek kell számítani, mert nemzeti nehézségek miatt nem teheték le. Első feladatomból az volt, hogy ezt a vizsgát megszervezzem, és a részvételt biztosítsam. Sajtóközlemények és rádiószózat alakjában ezt meg is tettem, felhívtam a magyar tanügyi dolgozókat, hogy jelentkezzenek, számíthatnak a méltányos elbírálásra. A vizsgabizottságokban csak a képesítővizsgálóval rendelkezőket lehetett kinevezni, tehát kineveztük azt a néhány magyart, aki már letette, pár román kollégát, és levizsgáztattuk 46-ban a tanári kar túlnyomó részét.

Természetesen felmerült feladatomból az volt a román és a magyar tannyelvű iskolák méltányos elhelyezkedésének a kérdését megoldani. Az 1945 elején kiadott 406-os törvény szerint az Észak-Erdélyből elmenekült román tannyelvű iskolák visszaköltöztek a meneküléskor elhagyott épületeikbe. Ezekben akkor magyar tannyelvű oktatás folyt. Szükséges volt mindkét tagozat elhelyezése, hogy minden tanuló helyhez, minden osztály teremhez jusson. Természetesen, hogy a háborús hangulatot alighogy átélte tanterők és szülők között a féltékenykedés gyakori volt, és sok vita felmerült.

● GYORSLAPOZÓ

délynek román és magyar egyetemre van szüksége. (...) Tette ezt azért (az egyetemi tanács nov. 11-i ülésének jegyzőkönyve), mert nemcsak az egyetemes tudományosság, hanem az egyes nemzetek kultúrája szempontjából is elítél minden olyan politikát, hogy a vegyes lakosságú földterületeken, mint amilyen Erdély is, a különböző nemzetiségű egyetemek egymás elűzésére és megsemmi-

– *Általában a magyar iskolának kellett új épületet szereznie?*

– Nem mindig, volt olyan eset, hogy megállapítottuk, ha az illető helység szabadon választhat, a román tagozatnak nincs diákja. Vagy fordítva. A képesítő vizsgával azonban még nem oldódott meg véglegesen a tantestület besorolásának a kérdése, ugyanis a besorolás a szolgálati idő alapján történt, és létezett egy rendelet, amely a balázsfalvi felekezeti gimnázium (líceum) tanárainak biztosította a szolgálati idő teljes beszámítását. Mi azt kértük, hogy ezt a rendeletet alkalmazzák a többi felekezeti tanárra is, és a besoroló bizottság meglepetésünkre és indokolatlanul arra az álláspontra helyezkedett, hogy őket ez nem illeti meg, hanem a szolgálati idejük úgy számítandó be, mint azoké, akik nem tanárok voltak azelőtt, és így csak felét vagy kétharmad részét számították be. Ezt mi nem fogadtuk el, elég éles vita alakult ki, amelynek során Voitec Ștefan és Petre Drăgoescu, a Casa Școalelor akkori igazgatója, valamint az akkori nemzetiségügyi államtitkár, Suciú Camil, a későbbi egyetemi tanár voltak azok, akik megértéssel kezelték a kérdést, és a végén úgy döntöttek, hogy a szolgálati idő teljes egészében beszámítható, ami nagy meglepetést és megnyugvást keltett országszerte. Később a kérdés az újabb tanügyi törvények nyomán lekerült a napirendről, s elvesztette méregfogát is.

Nagy súlyt helyeztünk az iparoktatás fejlesztésére. A magyar tan nyelvű iskolák között úgyszólván nem létezett 1920–1940 között ipariskola. Volt két mezőgazdasági iskolánk, a radnóti és a székely-

sítésére törekedjenek, és egymás kezéből ragadják ki a tudományos kutatás eszközeit. (...) Erdélyben az egyetemi kérdés csak a nemzetiségek kultúraautonómiájának biztosításával, vagyis önálló és autonóm román és magyar egyetem Kolozsváron való működésének lehetővé tételével oldható meg helyesen” (V. – *ápr. 15.*) ●
„Berlin nincs többé (...) A német főváros egyetlen romhalmaz,

keresztúri, azonkívül jóformán semmi. Akkor jött létre a székelyudvarhelyi anyagipari szakközépiskola és átmentettük az új északerdélyi szakközépiskolákat. A kolozsvári villamos- és gépipari almérnöki intézet ügyében együtt jártunk el Jenei Dezsővel még 46 szeptemberében a Közlekedés- és Közmunkaügyi Minisztériumban, mert ennek a hatáskörébe tartozott az ügy. A magyar tagozat hosszas huzavona után, végül 47. március 20-án kezdte meg működését, októberig be is hozták az az évi lemaradást, egész nyáron tanultak és elvégezték az első évet. Nagy segítségünkre volt Domša Alexandru, az almérnöki iskola igazgatója. Ennek lett folytatása aztán 48-ban a Mechanikai Intézetté, azaz mérnökképző intézetté átalakított iskola magyar tagozata, amelyen szintén több tárgyat lehetett magyarul is hallgatni. Az almérnök-in államtitkár koromban és is tanítottam, leváltásom után egy darabig az utódintézmény adott kenyeret. 46-ban nyílt meg a Zene- és Színművészeti Főiskola Kolozsvárt Nagy István igazgatósága alatt, és mezőgazdasági tagozatot is létrehoztunk a mezőgazdasági főiskolán Kolozsvárt, főleg Venczel József, Csögör Lajos, Nagy Géza, Kós Károly kezdeményezése alapján.

– *Főnökeivel milyen viszonyban volt?*

– Elmesélek egy esetet. Kinevezésem után Ștefan Voitec miniszter megbízott, hogy Miron Niculescu alminiszterrel jelentkezünk a pénzügyminiszternél és tárjuk elé, hogy 2000 román és 500 magyar tanítói állásra van szükség. A két iratot elkészítettük és jelentkez-

● GYORSLAPOZÓ

amit talán sohasem lehet újjáépíteni” (V. – máj. 1.) ● Az MNSZ kolozsvári kongresszusát félbeszakítva jelentik be a hírt: Németország feltétel nélkül megadta magát (V. – máj. 7.) ● A Hivatalos Lapban megjelent a kolozsvári Magyar Tudományegyetem létesítéséről szóló rendeletörvény: „1. §. Kolozsvárt 1945. június 1-jei hatállyal magyar előadási nyelvű állami tudományegyetem léte-

tünk Alexandrini liberális párti miniszternél, akiről tudvalevő volt, hogy nem rokonszenvez a mi mozgalmunkkal. Miron Niculescu úgy határozott, hogy a kisebb tétellel kezdi, tehát az 500 tanítói állást kérte először, megmagyarázva, hogy a magyar tanügyekkel nem volt, aki foglalkozzék, ezért hátrányos helyzetben is vannak. A miniszter nagyon udvariasan mosolygott és kijelentette, hogy sajnálja, de a jelen helyzetben lehetetlen akár egy állást is biztosítani. Rávezettettük a papírra az elutasító végzést, majd Miron Niculescu elővette a másik iratot és átnyújtotta neki, mondván: „Hogyha nincs 500 állás magyar testvéreink számára, akkor mi 2000-et nem is kérhetünk.” Láttam a papíron átnézve, hogy ráírta nagy betűkkel: DA, és aláírta. Nem szóltam semmit, vártam, vártam Miron Nicolaescu reakciójára. „Na, most lekáderezlek!” – gondoltam. Miron Niculescu átvette az iratot, megnézte és rögtön visszatette eléje, mondván: „Aři spus NU și aři scris DA.”³ Erre borzasztó zavarba jött, hogy hát neki annyi a gondja, hogy azt se tudja már, hogy fiú-e vagy lány, hogy mikor írja azt, hogy „da” vagy „nu”, azért írta, hogy „da”, mert tiszta szívből szerette volna megadni, de sajnos nem lehet, így tehát kihúzta és ráírta, hogy „nu”. Miközben a minisztériumban ezt nevetve elmeséltük, akkor a népiskolai igazgató azt mondta, hogy maflák voltunk mind a ketten, el kellett volna hozni az iratot, és elosztani az eredeti arányszám szerint, a román iskolák kaptak volna 1600 állást, a magyar iskolák pedig 400-at és minden rendben lett volna. Legalább egy nagy nevetést megért a

sül, amely a következő tudománykarokkal fog működni: a) irodalom és bölcsészet, b) jog- és közgazdaságtudomány, c) természettudomány, d) orvostudomány. E tudományegyetem működése érdekében rendelkezésére bocsáttatik a kolozsvári Regina Maria leánygimnázium épülete. A szükségletekhez és a lehetőségekhez mérten más épületek is bocsáthatók rendelkezésére. 2. §. A nem-

dolog, és ebből láthattam, hogy a minisztérium vezetőinél számíthatunk méltányosságra és igényeink iránti megértésre. A pénzügy-miniszternek végül 46 októberében mennie kellett a választások után, oda is a demokrata front emberei kerültek, és akkor jobban mentek a dolgok.

– *Őnök egységes egésznek tekintették a nemzetiségi iskolahálózatot, és igyekeztek minél sokoldalúbbá tenni.*

– Elsősorban a tanerők hiányán kellett enyhíteni, és nagyon sok tanítóképzőt állítottunk fel Kolozsváron, Váradon, Nagykárolyban – Enyeden azelőtt is volt –, Székelyudvarhelyen stb. De nem kellett az iskolahálózatot gyökeresen átalakítani. Kiinduló pontul a volt felekezeti iskolahálózatot fogadtuk el, és azt, ami Észak-Erdélyben 40 és 44 között létrejött, igyekeztünk kiegészíteni az újabb szükségleteknek megfelelően. A felekezeti iskolahálózat éppen nyomorúságos helyzete miatt eléggé alkalmazkodott a reális szükségletekhez. És így volt egy olyan kiindulópontunk, amit használhattunk. Ez az eszme még az én kinevezésem előtt Nagy Géza elgondolása volt, és nagyon helyesnek bizonyult. Az ő indítványa alapján ültünk össze az Országos Tanügyi Bizottságban, és felmértük az összes létező felekezeti iskolákat, a négy év alatt létesített állami iskolákat (ezek közül egy néhány szükségtelennek bizonyult), aztán felvetettük a minisztériumban. A felekezeti iskolák tantestületének a javadalmazását átvette az állam, amivel lényegileg ezek az iskolák is állami iskolákká lettek. A tanügyi reformig ezeknek az

● GYORSLAPOZÓ

zetnevelésügyi minisztérium miniszteri határozatban fogja megállapítani a tanszékek, kollégiumok és az oktató segédszemélyzet számát és címét. 3. §. A minisztérium az egyes tudománykarok részére a bukaresti, iași-i és kolozsvári egyetemekhez tartozó és a lehetőségek szerint a magyar nyelvet ismerő hét-hét egyetemi nyilvános rendes tanárból álló szakbizottságot létesít, melyek javasla-

iskoláknak anyagi szükségletéről formailag az egyházak gondoskodtak, azonban a legnagyobb terhet jelentő tantestületi fizetéseket az állam fölényesen átvállalta.

– *Akkor miben állt egyházi jellegük?*

– A reformig az egyházi hatóságoknak joguk volt bizonyos kinevezéseket tenni és tandíjat szedni. Az államosításról a Romániai Magyar Szóban írtam egy hatalmas egyoldalas cikket, abban megnyugtattam az erdélyi közvéleményt, hogy az iskolák semmiképpen sem szűnnek meg, hanem továbbra is magyar tannyelvűekként fognak működni az addigi felekezeti iskolák. Ez csekély kivétellel be is teljesedett.

Működésünk egyik alapelve az volt, hogy ne legyen megkülönböztetés a magyar tannyelvű és a román iskolák között. A sérelmeket úgy orvosoltuk, hogy szembeszálltunk a sérelmek orvoslása címen kért privilégiumokkal.

– *Fordult ez is elő?*

– Például a capacitate ügyében kérték ugye, hogy azt ismerjék el vizsga nélkül is. És jelentkezett egy másik küldöttség, akik a felekezeti iskolákban szerzett fokozataik elismerését kérték. Megmagyaráztam, hogy ez nem helyes, kérjük pontosan ugyanazokat a jogokat, amelyeket a románok élveznek és többet semmi esetre se. Ezt aztán be is látták.

– *Önök a bizonyos – nem is kis – intézményes önállósággal rendelkező magyar iskolahálózatot szerves, összefüggő egész-*

tokat tesznek az egyetemi tanárok, előadók és oktató segédszemélyzet kinevezésére vonatkozólag (...) 4. §. A javaslatbáhozatalhoz a következő feltételek szükségesek: a) legyen román állampolgár. b) ismerje a magyar nyelvet. 5. §. A kolozsvári I. Ferdinánd Király Tudományegyetem támogatni fogja a magyar előadási nyelvű tudományegyetemet, befogadva a természettudományi

ként illesztették be a román tanügybe. Miért mondtak erről később le?

– Hát az önállóságról való lemondás engem már távoztomban ért. Én ebbe nem is szólhattam tehát bele, nem is kérdeztek. Azért volt rá akkor szükség, hogy az érzékenységet, féltékenységet le tudjuk szerelni, hogy legyen védve minden iskola attól, hogy a még létező nacionalizmus és sovinizmus alapján ügyeibe beleszóljanak, és emiatt hátrányokat szenvedjen el. (Az indoklást ma nem fogadhatjuk el helytállónak, de az öngazgatási, a kollektív jogokra hivatkozni a 80-as évek elején megjelenésre szánt interjúban valóban lehetetlen volt. – A szerző) Történt például Zilahon, hogy mikor meglátogattam egy iskolát, amelyben román és magyar diákok tanultak együtt, az egyik tanító elém állott és azt kérte, beszéljem meg a miniszterrel, hogy az iskola udvarát magas fallal válassza ketté, és a tantermeket is úgy ossza el, hogy magyar diák a román diákkal ne érintkezessen. Meg is mondta, neki az az elve, hogy elkülönülten kell élnünk, a magyarok elégedjenek meg azzal, ha megtűri őket ebben az országban. Javasoltam Voitecnek az illető eltávolítását. Nem tudom, hogy megtörtént-e, de mást nem lehetett tenni véleményem szerint. Vagy egy másik: most neveket nem adok meg, de egyik minisztériumi megbízott például éjszaka szállt a nagyváradi zárdába inspekciót tartani. Hát kérem, hogy jön ő ahhoz, hogy éjszaka menjen oda a nők közé, akik a férfiakat általában csak a tanteremben vagy hol fogadnak?! Gyűlöletből megtette azt

● GYORSLAPOZÓ

és orvostudományi kar hallgatóit, hogy laboratóriumi és klinikai gyakorlataikat az ő laboratóriumaiban és klinikáin végezzék. 6. §. Az egyetemi tanárok karonkénti tanácsainak megalakulása után a minisztérium fogja kinevezni a dékánokat és a rektort. A rektor és a dékánok kinevezése után a magyar előadási nyelvű állami tudományegyetem kormányzása minden tekintetben az 1942. évi 386.

is, hogy amikor talán Szatmáron, egy érettségi tablóra mottóként fölírták a diákok: „Holnap már minden a mienk lesz,/ hogyha akarunk, ha merünk.” (Ady) –, kiszállott és az osztályfőnököt azonnal elcsapta, irredentizmussal vádolva szegényt. Egyebet nem tehetünk, Voitecnek azonnal jelentettük az ügyet, és sikerült elérni, hogy eltiltsák a magyar iskolák látogatásától.

– *Abból, aminek Önök már lerakták az alapjait, véleménye szerint mi maradt meg mind a mai napig?*

– A legidőtállóbb a magyar iskolahálózat maradt, amely sok változáson ment át, de mind a mai napig létezik és működik. És az is, hogy az állami iskolák adminisztrációjában mi mindvégig részt vettünk és részt veszünk. Az ipariskolai oktatásnak is kezdeményezői voltunk. Mi annak idején sok magyar ipariskolára gondoltunk.

– *Ezek tanonciskolák voltak?*

– Dehogy! Szakközépiskolák, például Udvarhelyen az agyagipari.

– *És a szakmunkásképző iskolák?*

– Ilyenek később alakultak, nekünk nem sikerült.

– *Őn mikor vált meg ettől az állástól?*

– Negyvennyolc május elsején. „Meghaladott álláspont vagy” – mondta nekem viccesen Balogh Edgár.

– *Legyek indiszkrét? Miért kellett eljönnie Bukarestből?*

– Megmondhatom. Voitec helyébe Vasilichi jött, és ő előítélettel volt velem szemben, mert félrevezették, és így nem tudtunk együtt-

számú törvény szerint történik, a felsőoktatás megszervezésére vonatkozó utólagos módosításokkal. 7. §. (A rendkívüli hitel összege). Kelt Bukarestben, 1945. május 28-án. Aláírás I. Mihai, Voitec Ștefan, Durma Mircea” (V. – jún. 2.) ● Kinevezték a magyar egyetem ideiglenes vezetését, az ún. hármass bizottságot (Csörgör Lajos, Demeter János, Jancsó Elemér). (V. – jún. 3.) ●

működni. Amikor eljöttem, Vasilichinek átnyújtottam egy tanulmányt a magyar tanügy szervezeteiről és szükségleteiről. Miután átolvasta, Kelemen Bélával és Csögör Lajossal, akik akkor a Bolyai egyetem részéről jártak lenn, üzent, hogy sürgősen menjek fel a minisztériumba. Jelentkeztem nála, Daicovicu jelenlétében fogadott, és önkritikailag beismerte, hogy átolvasva a tanulmányomat, belátta, hogy neki jó munkatársa lehettem volna, sajnálja, hogy már eljöttem, de bármiben támogatásáról biztosít. Rögtön mondtam, hogy támogathat is. „Miben?” – kérdezte. „A párt dossziém elvesztett, visszatértem Kolozsvárra, és nem tudom, hogy párttag vagyok-e vagy sem.” Azt mondta, menjek nyugodtan haza, majd megtudom. Egy héten belül megkerestette, és leküldette a dossziémat. Tehát tényleg őszintén mellém állt. Karakán ember volt, később is biztosított róla, hogy én itt sértetlenül és háborítatlanul dolgozhatom, és így is történt. Az egyetemen tanítottam a vegyészeti karon.

– *És mit tartalmazott az a tanulmány, amit Ön átnyújtott neki?*

– Leírtam, hogy hány iskolánk volt azelőtt, mennyi a négy esztendő alatt, hány van most, hány inspektorunk van stb. Aztán, hogy egyetértett-e vele vagy sem, nem tudom. Nekem az volt a véleményem, hogy ezeket a külön tanfelügyelőségeket és a két tankerületet legalább egy ideig fenn kell tartani. Addig, ameddig a demokrácia annyira megerősödik, hogy együtt is csinálhatjuk. (Mai fogalmaink

● GYORSLAPOZÓ

Június 5-én visszatért az I. Ferdinand király Egyetem Kolozsvárra. (V. – jún. 6.) ● Lucrețiu Pătrășcanu igazság- és Teohari Georgescu belügyminiszter, mindketten KP-tagok, nyilatkoztak kemény hangon az észak-erdélyi román közigazgatás és csendőrség felállításáról. A tudósító olyannyira egyetért velük, hogy prókátorukul szegődik: „Nem lehetséges, hogy sovinizta elemek hatása alatt

szerint épp a kiépült demokrácia jellemzője, hogy az önrendelkezés jogát külön intézményekkel szavatolja. – A szerző.)

– *Aztán megszüntették őket?*

– Nem szüntették meg, hanem összeolvasztották a román tanfelügyelőségekkel...

*

Felszeghy Ödön kedélyes ember, egy anekdotával búcsúzik: A bukaresti tárgyalások idején a minisztériumban lakott társaival együtt, az ablakpárnákat rakták le a földre, azon aludtak éjszakánként. Reggel kihallgatta két szolga beszélgetését. „Unde dorm oare boanghinii ăștia? – ăștia dorm în picioare ca alifanții!” – mert reggelre a párnákat persze visszatették...⁴

Kolozsvár, 1982.

JEGYZETEK

1. Magyar tannyelvű iskolák főtanfelügyelője
2. Hadházy úr a magyar tanügy királyi tanfelügyelője
3. Ön nemet mondott és igent írt”
4. Vajon hol alszanak ezek a boanghinek? (magyarok becsmérlő gúnyneve) – Ezek lábon állva alszanak mint az elefántok!

egyesek azt követeljük, hogy még a Kúria is magyar nyelven tárgyalja meg ügyeinket, amikor az a demokratikus centralizált közigazgatást megnehezítené, sőt lehetetlenné tenné (!), amikor nyelvünket úgyis használhatjuk mind a közigazgatásban, mind az igazságügyben, mind szóban, mind írásban, amikor magyarul tudók tolmácsolják román nyelven az illetékeseknek és ezáltal igényein-